

uvodnik Foreword

Benedikt Rogačić, prvak u duhovnom pismu i himnodiji početkom 18. stoljeća

Uz 300. obljetnicu službene uporabe njegovih himana u
čast sv. Vlahu

*Ivica Martinović**

U Dubrovčaninu Benediktu Rogačiću hrvatska kultura stekla je prvaka u duhovnom pismu i himnodiji na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće, pisca koji je svojim glavnim djelom *L'uno necessario* ("Jedno potrebno") dva stoljeća utjecao na poimanje kršćanskoga savršenstva i čiji se himni u čast sv. Vlahu pjevaju do današnjega dana, ako ne u latinskom izvorniku, onda sigurno u hrvatskim prepjevima. Rođen u Dubrovniku 18. ožujka 1646., školovan u isusovačkoj gimnaziji prvo u Dubrovniku, a potom u Anconi, osokoljen primjerom starijega brata Aleksandra, stupio je u Družbu Isusovu 15. listopada 1661., a studij filozofije i teologije završio je u Rimskom kolegiju. Za svećenika je zaređen 1675. godine, sljedeće godine položio je veliki ispit iz cijele teologije, treću probaciju obavio je 1676.–1677. u gradiću Sezzeu, a po završetku probacije povjereno mu je da bude tajnik isusovačkoga generala Giovannija Paola Olive u uredu za dopisivanje.

Nakon što je Rogačić na Veliku Gospu 1679. položio svečane redovničke zavjete, poslan je djelovati u rimskom novicijatu sv. Andrije na Kvirinalu i, pokazat će se, iz njega. U njemu je proveo puna četiri desetljeća sve do svoje smrti: prvih petnaest godina (1679.–1794.) bio je profesor retorike, a ostalih 25 pomoćnik učitelja novakâ (*socius magistri*). Za prvo ga je zaduženje preporučilo njegovo, zarana uočeno umijeće u slaganju stihova, a za drugo njegov uzoran redovnički život, za koji su poglavari s pravom procijenili da može obodriti mlade isusovce u njihovim prvim redovničkim koracima. U rimskom novicijatu, gdje je i umro na glasu svetosti 8. veljače 1719., uspio je Rogačić razgranati svoje duhovno djelovanje i postati plodnim piscem. Rim ga je upoznao kao ispovjednika, propovjednika i voditelja duhovnih vježbi. U znamenite njegove učenike i gojence Rogačićev biograf Rosan ubrojio je misionara bl. Antonija Baldinuccija i propovjednika Paola Segnerija,¹ ali njima treba dodati bar dvojicu Hrvata, Dubrovčane Đura Baši-

* Dr. sc. Ivica Martinović, zaslužni znanstvenik, Institut za filozofiju. Adresa: Ulica grada Vukovara 64, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: ivicamartinovic082@gmail.com

¹ Giuseppe Rosan, *Vita del Padre Benedetto Rogacci della Compagnia di Gesù: Un letterato e asceta dimenticato* (Padova: Libreria Gregoriana Editrice, 1931), str. 39.

ća, pisca *Elogia Jesuitarum Ragusinorum*, te misionara i propovjednika Bernarda Zuzorića, pisca djela *Besjedde duhovne*.

Talenti

To da je mladi Rogačić mnogostruko talentiran nakon isusovačkih poglavara prvi su shvatili njegovi Dubrovčani, jer je prva dva svoja pjesnička djela sastavio »za domovinu« (*pro patria*). Razmišljajući o tom kako pomoći Dubrovniku nakon razornoga potresa 1667. godine, opat Stjepan Gradić podijelio je s isusovcem Rogačićem pjesnička zaduženja: Gradić će se latinskim stihovima obratiti Veneciji, a Rogačić Firenci. Isusovac je 1678. skovao 299 heksametara o dubrovačkom potresu i upravio ih Cosimu III., toskanskomu nadvojvodi. Kada su dubrovačka vlastela tražila pjesnika koji bi sastavio tri himna za časoslov sv. Vlaha, izbor je pao na Rogačića, koji ih je spjevao najkasnije početkom 1681. godine. Onodobna je europska književna republika Rogačićeve talente upoznala u njegovim zrelim književnim plodovima, počevši od 1690. godine. U razdoblju od samo osam godina poduzetni je Rogačić objavio svoje prve tri knjige: didaktički ep *Euthymia sive de tranquillitate animi carmen didascalicum* ("Euthymia ili poučna pjesma o spokoju duše", 1690.), zbirku govora *Orationes* (1694.) i *Introduzione all'Uno necessario* ("Uvod u Jedno potrebno", 1697.), prvi svezak svojega glavnoga i najutjecajnijega duhovnoga djela. Uz to se dubrovački isusovac istaknuo i kao prevoditelj sedam knjiga s talijanskoga na latinski, kao pisac minuciozne talijanske gramatike za one koji se žele elegantnije izražavati na talijanskom i kao hagiograf, sastavivši biografiju svojega suvremenika Girolama Bertija. Svoje iskustvo u vođenju osmodnevnih ignacijanskih duhovnih vježbi pretočio je u zbirku razmatranja i praktičnih naputaka *Il christiano raggiustato ne' concetti e costumi* ("Kršćanin obnovljen u poimanju i vladanju", 1711.).

Utjecaji

Govori li se pak o utjecajima Rogačićeva djela, u prvi plan izbijaju dva njegova dostignuća: petoknjižje *L'uno necessario* ("Jedno potrebno"), u Rogačićevu latinskom prijevodu *Unum necessarium*, i tri himna u čast sv. Vlaha.

Svojemu je ujaku Antunu Primiju, biskupu trebinjsko–mrkanskomu, u pismu što ga je napisao na Ignacijevu 1694. godine,² Rogačić priopćio da je »od prošle godine s velikim žarom i hrlećim perom« prionuo pisati djelo *L'uno necessario*, misleći pritom na »savršeno jedinstvo s vrhunskim Dobrom«. Već tada mu je razložio trodijelni ustroj djela: prvi dio, »ponešto teološki« o spoznaji Boga, drugi o afektivnoj ljubavi prema Bogu koja neposredno slijedi iz spoznaje Boga, a treći o djelotvornoj ljubavi prema Bogu koja se nadograđuje na afektivnu. Tom

2 Rosan, *Vita del Padre Benedetto Rogacci*, str. 69–71, prema autografu pohranjenom u Arhivu Male braće u Dubrovniku, rkp. 276 (272).

je prilikom zamisao svojega glavnoga djela obrazložio ovom pamtljivom rečenicom: »Jer sva teškoća da činimo velike stvari za Boga nastaje odatle što ga malo ljubimo, a sva teškoća da ljubimo objekt koji se može beskonačno ljubiti dolazi od toga što ga ne poznamo.«³

Postojao je i dodatni razlog zašto je Rogačić s nevidenom ustrajnošću prioruo pisati upravo takvo djelo. Svojemu se ujaku povjerio: »Pogotovo što želim, govoreći Vam u povjerenju, da ono što ću pisati za druge, *bude prvo napisano za mene*.«⁴ Tim je djelom ponudio put razboritoga osvješćivanja i radosnoga proživljavanja vlastite ljubavi prema Bogu, kojemu prethodi misaono raščišćavanje glede spoznavanja Boga.

Svoj je naum Rogačić ostvario kao petoknjižje. Već 1697. objavio je *Introduzione all' Uno necessario*, uvodni svezak, potom su, točno prema nacrtu koji je izložio svojemu ujaku, uslijedila tri sveska (1704., 1706., 1707.), a uskoro i završni, peti svezak *Appendice all' Uno necessario* ("Dodatak", 1708.), sažetak djela u obliku praktičnoga priručnika kako »potpuno živjeti za Boga«. U posljednjem desetljeću svojega života priredio je Rogačić ispravljeno i poboljšano izdanje talijanskoga izvornika i napravio njegov latinski prijevod. Dotjerani talijanski izvornik glavnoga djela uspio je objaviti u Veneciji 1717. godine, a prvo latinsko izdanje objavili su posmrtno isusovci s Karlova sveučilišta u Pragu 1721. godine. Rogačićevo petoknjižje objavio je venecijanski tiskar Baglioni još jednom 1738. godine. Nakon kratke vremenske stanke glavno Rogačićevo djelo nastavilo je živjeti u sažetom obliku i pod novim, a dobro pogodnim naslovima: *Ars sanctitatis* ("Umijeće svetosti", Augsburg, 1758.), *Kunst der Heiligkeit* (Freising, 1766.), *Holy Confidence* ("Sveto povjerenje", London, 1871.) i *La joie spirituelle* ("Duhovna radost", Bruxelles, 1893.), da spomenem samo najutjecajnija izdanja na njemačkom, engleskom i francuskom. Niz je, čini se, završen izdanjem s kojim je utjecaj Rogačićeva duhovnoga pisma zakoračio u 20. stoljeće, i to pod izvornim naslovom: *Von dem Einen Notwendigen* ("O jednom potrebnom", Regensburg, 1901.). U eri digitalizacije Rogačićevo duhovno pismo ponovo je izronilo kao cjelina: 12 njegovih knjiga, u primjercima koje posjeduje Universidad Complutense de Madrid, nalaze se na *Online Books by Benedetto Rogacci*. S takvim brojem izdanja i kontinuitetom objavljivanja u različitim europskim zemljama od 1697. do 1901. svrstao se Benedikt Rogačić među najutjecajnije duhovne pisce koje je iznjedrio hrvatski narod, dapače, treba zaključiti, svrstao se odmah poslije Marulića.

Četiri godine nakon Rogačićeve smrti, u prvom cjelovitom, službeno odobrenom izdanju *Officium proprium sancti Blasii* ("Vlastiti časoslov sv. Vlaha", 1723.) prvi su put tiskana tri njegova latinska himna: *Salutis aram Blasius* u sklopu prve večernje, *Stellata pande moenia* u sklopu jutarnjega časa i *Blasi sacerdos inclyte* u

3 »Perche tutta la difficultà di far cose grandi per Dio nasce dal poco amarlo, e tutta la difficulta di amare un oggetto si infinitamente amabile, viene dal non conoscerlo.« Rosan, *Vita del Padre Benedetto Rogacci*, str. 70.

4 »Massimamente che (per parlare confidemente con Lei) ciò che scriverò per altri, *voglio che prima sia scritto per me*.« Rosan, *Vita del Padre Benedetto Rogacci*, str. 70. Kosim pismom istaknuo Rogačić.

pohvalama, skladana najkasnije 1681. godine. U njima se zrcali pjesnička virtuoznost i teološka dubina Benedikta Rogačića. Tim se himnima Rogačić svrstao među istaknute teologe koji su se okušali u pisanju crkvenih himana “na zahtjev” i stekao zaslužno mjesto u povijesti hrvatske i europske himnodije.

»Od 1723. godine tri su Rogačićeva himna trajno nadahnuće pjesnicima i skladateljima. Prvi su hrvatski prepjevi Rogačićevih himana uključeni u devetnicu sv. Vlaha za dubrovačke klarise, najvjerojatnije nakon 1752. godine, no autor im je ostao nepoznat, a najraniju skladbu koja je doprla do nas potpisuje talijanski skladatelj Tommaso Resti 1791. godine na stihove prvoga Rogačićeva himna. Betondićev hrvatski prepjev Rogačićevih himana ujedno je i prvi koji je tiskan — u *Životu sv. Vlasi* (1803.) Petra Bašića. Za tim je prepjevom posegnuo i Ivo Vojnović u završnoj sceni svoga misterija *Čudo sv. Vlaha* (1927.), koji je poslužio kao libreto skladatelju Ludomiru Michału Rogowskiom (1928.). Časoslov sv. Vlaha i danas je izazov skladateljima, ponajviše zato da bi, poštujući istu izvornu metriku i različita povijesno–teološka ozračja u himnima, proizveli skladbe za sva tri Rogačićeva himna.«⁵

Kada u televizijskom prijenosu glavne mise na blagdan sv. Vlaha 3. veljače u 10 sati, u redovitom prijenosu Hrvatske televizije, ove godine začujete ulaznu pjesmu *Svoj oltar Vlaho podiže*, skladbu Frana Lederera, znajte da slušate prvi Rogačićev himan *Salutis aram Blasius* u hrvatskom prepjevu, točno 300 godina nakon što je prvi put pjevan iz cjelovito odobrenoga časoslova sv. Vlaha. I s pozornošću poslušajte petu kiticu s tri dubrovačka zagovora sv. Vlahu: obrana od neprijatelja, zdravlje tijela i mir duše, koja u izbrušenom Rogačićevu jampskom dimetru glase:

*Invicte Martyr servulos
Tuos ab hoste protege,
Infer salutem corpori,
Refer quietem mentibus!*⁶

Ovdje su popraćena novim prepjevom, koji sam složio za ovu priliku:

O, mučeniče pobjedni,
Od dušmana obrani nas,
Udijeli zdravlje tijelima,
I vrati mir nam dušama!

5 Iz velike legende na izložbi Časoslov sv. Vlaha (1723.): uz 300. obljetnicu rimskoga dopuštenja i tiskanja, otvorene 25. rujna 2023. u Kneževu dvoru u Dubrovniku, autori izložbe Ivica Martinović i Ivona Michl, tekstove napisao Ivica Martinović.

6 *Officium proprium sancti Blasii episcopi, et martyris Reipublicae Ragusinae Protectoris* (Romae, 1723), str. 1.